

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ**

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В
ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ БІЛОЗЕРСЬКОГО
РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти
«магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 214 групи
спеціальності 014.07 Середня освіта
(Географія)
освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Географія)» другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Чхало Ксенія Сергіївна

Керівник: к.геогр.н. старший викладач
Омельченко Н. В.

Рецензент: к.б.н., доцент Шкуропат А.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	6
1.1. Історія вивчення рекреаційних ресурсів.....	6
1.2. Понятійно-термінологічний апарат дослідження рекреаційних ресурсів.....	11
1.3. Види рекреаційних ресурсів.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІЛОЗЕРСЬКОГО РАЙОНУ.....	18
2.1. Природні рекреаційні ресурси.....	18
2.2. Природно-антропогенні рекреаційні ресурси.....	20
2.3. Історико-культурні рекреаційні ресурси.....	24
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ ПРО РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.....	29
3.1. Вивчення рекреаційних ресурсів в шкільному курсі географії на прикладі Білозерського району.....	29
3.2. Інтегральні методичні розробки занять до окремих тем шкільного курсу географії.....	35
3.3. Застосування матеріалу в позакласній роботі в школі.....	40
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	53
Додаток А. Білозерські джерела.....	53
Додаток Б. Федорівська печера.....	54
Додаток В. Олександрівський заказник.....	55
Додаток Г. Станіславський заказник.....	56
Додаток Д. Софіївський заказник.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі рекреаційні ресурси мають важливе значення для соціального, культурного та економічного розвитку району, області та країни в цілому.

Рекреаційні ресурси, які сприяють відтворенню сил і здоров'я людей, набувають все більшої значущості в сучасному світі. Проте, в останні десятиліття спостерігається тривала тенденція байдужості людей, зокрема, місцевого населення, незалежно від соціальних і вікових груп, до своїх природних багатств або культурної спадщини. Тому, вважаємо вкрай важливим, для відновлення любові до батьківщини, починати з формування уяви світогляду саме підростаючого покоління. Однак, сучасна молодь є дуже вибагливою і внаслідок цього в освітньому процесі постає певна проблема зацікавленості їх в отриманні тих чи інших знань. на підставі розроблених нами методик для шкільного курсу з географії.

Суттєві аспекти ресурсно-рекреаційної проблематики висвітлені в класичних роботах географів Преображенського В. С. (і його наукової школи), Багрова М. В., Багрової Л. А., Бейдика О. О. [4], Любіцевої О. О., Мироненка М. С., Твердохлебова І. Т., Пірожника І. І., архітектури та археології Родичкіна І. Д., Кузьмич В. В. [25], Куценко Ю. Ю.[27], Оленковський М. П. [30], Панченко Т. Ф.

Метою дослідження є аналіз об'єктів рекреації Білозерського району Херсонської області та розробка методики вивчення їх у шкільному курсі географії.

Для досягнення мети, перед нами були поставлені наступні **завдання:**

- дослідити історію вивчення рекреаційних ресурсів, дефініції головних понять обраної тематики та наявні класифікації рекреаційних ресурсів;
- здійснити аналіз рекреаційних ресурсів Білозерського району;
- підготувати методичну розробку уроку географії з використанням результатів дослідження;
- розробити методику інтегральної та позакласної роботи з учнями.

Об'єкт дослідження – рекреаційні ресурси Білозерського району.

Предмет дослідження – розробка методик для вивчення рекреаційних ресурсів в шкільному курсі географії.

Методи дослідження:

1. Історико-географічний (при опрацюванні досвіду вивчення рекреаційних ресурсів);
2. Аналізу і синтезу (при розкритті змісту ключових понять дослідження та виконанні методичних розробок у практичній частині роботи);
3. Порівняльно-географічний метод (під час аналізу територіальної диференціації рекреаційних об'єктів в межах Білозерського району);
4. Методи навчання (при розробці уроку географії).

Наукова новизна одержаних результатів. Полягає в узагальненні даних про сучасні рекреаційні ресурси Білозерського району Херсонської області та розробці на основі цієї інформації авторських методичних рекомендацій для вивчення рекреаційних ресурсів в шкільному курсі географії.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можна використовувати в роботі вчителів-географів в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано одну працю в альманасі «Магістерські студії».

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують 9 підрозділів, списку використаних джерел, додатків, загальний обсяг роботи складає 57 сторінок, із них основного тексту 40 сторінок. Список використаних джерел включає 47 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Історія вивчення рекреаційних ресурсів

Рекреація як одна з основних форм використання вільного часу суспільством – соціальний, економічний і науковий феномен, для якого не існує значення міжгалузеві та міждисциплінарні межі. Не дивлячись на цю особливість, можна зазначити, що максимальний вклад у її вивчення та розуміння поповнює географія, у центрі якої сформувався потужний науковий напрям – географія рекреації і туризм [16].

У глибокому сенсі рекреація розглядається у зв'язку з емоціональним досвідом і наснагою, що з'являється як наслідок рекреаційної дії. З іншого боку, рекреація може вважатися як система ресурсів чи послуг. І буде розглядатись як будь-який тип або вид осмисленого відпочинку фізичних і соціальних потреб особистості під час відпочинку [13].

В Україні, а також в віщих державах право на відпочинок є невід'ємним правом кожного громадянина.

Відповідно до ст. 45 Конституції України, «Кожен має право на відпочинок. Це право виконується у забезпечені днів щотижневого перепочинку, а також оплачуваної відпустки, визначенням скороченого робочого дня з певних професій і підприємств, скорочення тривалості роботи у нічний час. Відповідно до Гаагської декларації по туризму, найсуттєвішим і невід'ємним є право «на перепочинок, вільний час та періодично оплачувану відпустку, а також право користуватися цим часом для відпустки, вільних подорожей з освітніми та розважальними

цілями і благополуччям, що особи отримують від туризму, як внутрішнього так і зовнішнього» [33].

Рекреація як поширене відтворення духовних, інтелектуальних, фізичних та емоційних сил людини або діяльність яка спрямована на відновлення продуктивних сил людини. Вона характеризує специфічний вид людської діяльності (пов'язаний із відпочинком, лікуванням, підвищенням культурно-освітнього рівня на основі використання природних, економічних і культурних цінностей). Однак це не тільки відпочинок. Це активна природна захисна функція людського організму і одночасно захисна реакція соціуму, яка дозволяє зберегти сукупність людей [3].

Зокрема, ми не маємо законодавчо унормованих термінів «рекреація», «рекреаційні послуги». Відповідно сутність понять «рекреація», «рекреаційні послуги» до цих пір не набула сталого тлумачення. Загальновідомо, що термін «рекреація» є малопоширеним. Вчені вкладають у нього значення відновлення сил, змін діяльності, здійснення процесу відпочинку, тобто наповнюють його зміст елементами релаксації і регенерації. Тобто рекреація (від фран. *recreation* – повернення до здоров'я) – це відпочинок, відновлення сил людини, що витрачені в процесі виробничої діяльності суб'єкта, яка спрямована на оздоровлення, відпочинок, розвагу, відновлення сил після роботи або хвороби [37].

Поняття «рекреація» використовується з 60-х рр.. ХХ ст.. в літературі з фізіологічних, архітектурно-будівельних, соціально-економічних та інших проблем організації відпочинку населення. У випадках, коли відпочинок поєднується з лікуванням, рекреація означає відновлення здоров'я. рекреація характеризується тривалістю часу, в межах якого відбувається відновлення сил та діяльністю, спрямованою на це відновлення. В англійській туристичній літературі під рекреацією

розуміють явища та процеси, які пов'язані з відновленням сил та лікування [17].

У науковій літературі США «рекреація» з'явилася в кінці 90-х рр.. XIX ст.. у зв'язку із введенням нормативного робочого дня, другого вихідного дня та літніх відпусток. Рекреація – це відновлення, сил людини та простір, де відбуваються ці види діяльності. В умовах сьогодення основні перетворення, що притаманні постіндустріальному суспільству пов'язані зі змінами від моделі проведення вільного часу з метою простого відтворення життєвих сил до моделі змістовного проведення дозвілля, яке забезпечується і реалізується через існування та організацію численних різноманітних видів рекреації [17].

У нашій роботі ми розглянули основні існуючі визначення пов'язаних із рекреацією. Відсутність чіткого термінологічного апарату надає науковцям привід для подальших дискусій. Словники та енциклопедії дають визначення рекреації через призму науки, якій присвячені. Об'єнує усі ці визначення те, що рекреація це відновлення сил людини. Однак далі міркування учених розходяться.

В 70-х роках XX ст.. рекреаційні концепції вперше були сформульовані відділами фізичної географії і економічної географії Інституту географії Академії наук СРСР . Висунуті концепції послужили основою для подальших досліджень, так в 80-х роках вчені Московського державного університету Н.С. Міроненко і І.Т. Твердохлебов визначили рекреацію як сукупність фактів і зв'язки, що постають в ході використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної і культурно-розважальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що знаходяться поза населеним пунктом, як є місцем їх тимчасового мешкання [17].

Думку про рекреацію як процес відновлення фізичних та духовних сил людини, який забезпечує систему заходів і відбувається у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях, висловив М. Нудельман.

Л. Черкик, В. Павлов, М. костриця та інші вчені у найбільш загальному вигляді під реакцією розуміють процес відновлення сил людського організму, перерву, відпочинок, розвагу, дозвілля.

Рекреацію можна сприймати як заплановану бездіяльність, яка відбувається за чийось конкретним бажанням. З однієї сторони вона розглядається як взаємодія з емоційним досвідом та натхненням, що проявляється як результат рекреаційної діяльності. А з протилежного, її сприяють як сукупність ресурсів. І звичайно не помилково буде розглядати рекреацію, як вид чи тип соціальних потреб і фізіологічних бажань людини під час відпочинку.

Як засвідчує П. Масляк, поняття «рекреація» з часом змінюється. Адже наука повинна реагувати на зміни самого життя. Раніше рекреацію сприймали як відпочинок, відтворення сил людини, які вона вичерпала в ході праці. На сьогодні рекреацію розуміють як розваги, відпочинок, лікування і реабілітацію в умовах певних господарських структур, туризму і спорту, як організацій самодіяльності [19].

У науково-практичному коментарі Земельного кодексу України викладено визначення рекреації. Зокрема, Глава 9 Земельного кодексу України визначено поняття, склад та особливості використання земель рекреаційного призначення, що є окремою категорією земель України відповідно до ст. 19 Земельного кодексу України. Статтею 50 Земельного кодексу України визначено землі рекреаційного призначення, для якого можуть бути використані ці землі [21].

Рекреаційна діяльність не має загальних різностей від інших видів господарської діяльності, але має характерну продуктивність, що представляє собою рекреаційні послуги, які надають клієнтові на відведених для цього територіях у вільний від роботи час аби задовольнити фізичні, духовні та розважальні інтереси особистості.

1.2. Понятійно-термінологічний апарат дослідження рекреаційних ресурсів

Рекреаційні ресурси – це складові природного середовища і феномени (об'єкти, явища) соціокультурного характеру, які, завдяки чітким властивостям, можуть бути використані для рекреаційних потреб. До цих потреб належать: природні комплекси і їх компоненти (рельєф, клімат, рослинність, водойми), культурно-історичні пам'ятки, міста та інші населені пункти, унікальні технічні споруди. Розрізняються курортні, оздоровчі, спортивні та екскурсійно-туристські рекреаційні ресурси [14].

Рекреація – структура соціальних рухів і антропогенного впливу на природні комплекси, ціль якого постає у відновленні людиною психофізіологічної енергії, втраченої в ході трудової, навчальної та побутової діяльності. Дослідженням шляхів підвищення ефективності. Рекреацією займаються різні галузі суспільних і природних наук (соціологія, економіка, фізіологія, медицина, архітектура і т.д.). Важливе місце серед них належить рекреаційної географії. Історичний досвід свідчить про зміну ставлення до рекреації з боку суспільства. Постійно підвищується роль громадських і державних установ в організації рекреації. Відбуваються зміни в змісті і формах організації рекреаційної діяльності: значення пасивних видів відпочинку поступово – знижується, активних видів – підвищується. Все це, веде до збільшення рухливості людей під час відпочинку, до посилення ролі територіальної диференціації природних та соціальних факторів у формуванні та організації рекреаційної діяльності [14].

Рекреація – відновлення здоров'я і дієздатності шляхом відпочинку поза житлом – на просторах природи або під час туристичної подорожі, пов'язано із відвідуванням цікавих для огляду місць, в тому

числі національних парків, архітектурних і історичних пам'яток, музеїв і т.д. [47].

Рекреація - 1) Поширене відновлення сил людини (фізичних, розумових, емоціональних); 2) будь-яка гра, розвага та інше; 3) найбільш швидко розвивається сегмент індустрії дозвілля, який проявляється в участі населення активним відпочинком на чистому повітрі, що здебільшого припадає на уїк-енд; 4) реконструкція організму людини надає можливість для активної діяльності при різноманітних умовах, характер і зміни навколишнього середовища. Виділяють декілька послідовних фаз: «образ» - представляє собою характер і побудову рекреаційних благ з допомогою якого формує вибірковість часу, місць і форм відпочинку; «Ситуація» - представляє систему рекреаційних занять; «Слід» - розкриває ефективність рекреації, включаючи емоційні аспекти - спогади і інше [22].

Деякими дослідниками рекреації аналізується як масив часу, в ході якого проходить відновлення продуктивних сил людини. Подібну точку зору відображує підхід, коли рекреація аналізується як призначення будь-якої діяльності, всякого часу і всякої території.

З вище перерахованих понять найбільш прийнятне на нашу думку є визначення по І. Зорину, В. Квартальнов, розглядають «рекреацію» більш широко і точно.

Виділені масиви рекреаційного часу по-різному виконують функції простого і розширеного відновлення сил особистості (табл.1.1). Тому, інклюзивний час – це час простого відновлення сил, щоденний час – розширене відновлення, уїк-енд – розширене відновлення, відпускний - розширене відновлення. При цьому структура суспільно організованої рекреації не відповідає структурі рекреаційного часу. Відпускна рекреація не може реалізувати в повному обсязі функції розширеного відтворення сил особи, на неї перекладаються також компенсуючі завдання [22].

Таблиця 1.1

Структура рекреаційного часу протягом життя людини.

Види рекреаційного часу	Тривалість	
	тис. год.	частка, %
Інклюзивний (протягом робочого дня)	20,0	4,0
Щоденний (після роботи)	204,4	40,0
Уїк-енд (в кінці робочого тижня)	178,1	34,8
Відпускний	40,3	8,0
Пенсійний	70,1	13,2
Всього	512,9	100,0

Час рекреаційних – час реалізації рекреаційних потреб (поширене відновлення живих сил людини) житі діяльності людини. Який не стільки потребує від характеру житі діяльності людини (робота, побут, відпочинок), наскільки від фрагментів її превентивної ефективності. Ч. р. асоціюється із твердженнями вільного і позаробочого часу, що дозволяє наповнити їх не тільки фізичним, але і функціональним змістом [5].

Рекреаційна концепція розглядає вільний час як час, що є невід’ємним для відтворення життєвих сил, затрачених у робочий та позаробочій діяльності при середньому рівні техніки, середньої інтенсивності праці і побуту і середньої кваліфікації працівника на підприємствах, що виробляють основну продукцію даного виду, також час, який потрібний на поширене відтворення життєвих сил людини, що забезпечує чергове збільшення продуктивності [5].

Рекреаційні потреби – це такі потреби у психофізичному і духовно-інтелектуальному розвитку сил кожної людини. Рекреаційні потреби – це права кожного живої особи по відновленню його сил. Рекреаційну діяльність розкривають соціальні, спільні та особисті рекреаційні потреби [23].

Соціальні рекреаційні потреби - це потреби кожної особи у відновлюванні фізіологічних і психологічних сил, а також всебічний розвиток усіх його тверджень [18].

Спільні рекреаційні потреби – відображають певний зміст вимог, визначених суспільних і вікових громад.

Особисті рекреаційні потреби – розміщують у собі множину рекреаційних занять, що задовольняються лише в зміні традиційної обстановки, тобто відновленні здоров'я у пізнанні навколишнього світу, у подоланні перешкод, задоволення естетичних потреб, духовне збагачення та втеча від щоденних справ [15].

Усі соціальні потреби здійснюються шляхом задоволення різних спільних та індивідуальних потреб.

1.3. Види рекреаційних ресурсів

Рекреаційні ресурси є такою передмовою конструювання рекреаційної сполуки народного господарювання, її ресурсною основою. Вони вимагають дбайливого і ощадливого вживання, охорони і їхнього розповсюдження. Цим вони тісно пов'язано з необхідністю їх чисельної та якісної оцінки, що визначають їхню придатність та подібність вживання в тій чи іншій галузі народного господарювання. Специфічними ознаками рекреаційних ресурсів є: обґрунтованість, енергійність, ємність, стійкість, надійність, привабність [31].

Рекреаційні ресурси класифікують на такі три основні види:

- Природні рекреаційні ресурси (кліматичні, земельні і водні ресурси, рельєф, печери, бальнеологічні, лісопарки та заповідники, чарівні пейзажі, Біотичні ресурси, рідкісні природні об'єкти та ін.).

- Історико-культурні рекреаційні ресурси (культурні, історичні, археологічні та архітектурні пам'ятки, етнографічні атрибути місцевості, дендропарки, заказники, центри утилітарного мистецтва тощо).
- Соціально-економічні рекреаційні ресурси (економіко-географічне положення, інфраструктура території, ступінь її прибуткового розвитку, сьогочасна та перспективна асоціація господарства території, рівень сервісу жителів, структура жителів, трудові ресурси, та ін.).

Кожний з цих видів виконує чітку роль у конструкції галузевої і територіальної будови рекреаційних компонентів.

Складові кожного з видів рекреаційних ресурсів:

Розглянемо певні підвиди природно-рекреаційних ресурсів (рис.1.1.).

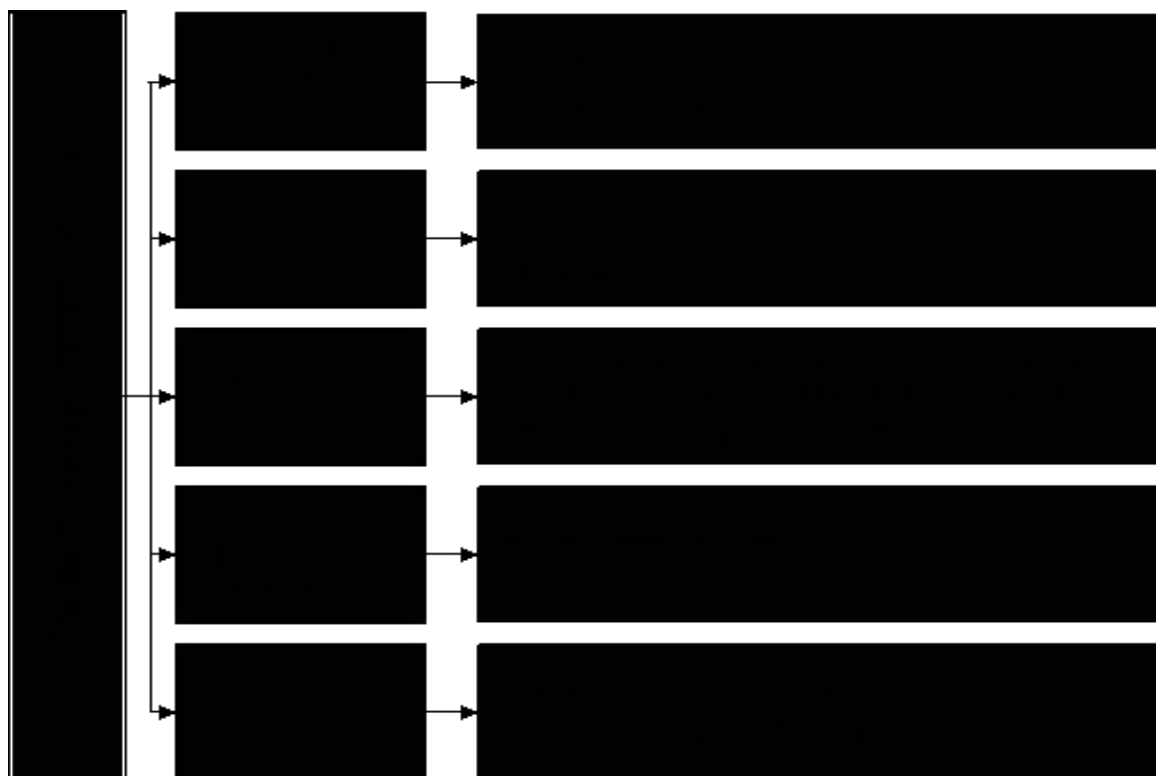

Рис. 1.1. Складові природно-рекреаційних ресурсів

Одною з важливих складових є – погодно-кліматичні ресурси, що забезпечують просторову будову відпочинку, так як, лікувальні дії клімату можна використовувати для профілактик та лікування в різноманітних районах.

Наступна важлива складова це – водні ресурси. Це перспектива для заняття різними видами спорту, які формують незабутні враження і тим самим сприяє на психофізіологічне лікування особистості. Саме тому найбільша кількість рекреаційних об'єктів біля берегів водойм.

Особливий подвійний розвиток на рекреаційні ресурси мають – ландшафтні ресурси. Адже крім певної ландшафтної місцевості (ліси, гори, приозерні) вони мають пейзажну різноманітність.

Флоро-фауністична складова – це ресурси, які поєднують в собі красу та гармонію відпочинку в просторі та часі природніх, урбанізованих та окультурених місцевостей.

Також основним для розвитку рекреації є – геологічні ресурси. Сюди входять термальні та мінеральні водойми, лікувальні грязі.

Історико-культурна інфраструктура забезпечує духовний та розумовий відпочинок. Це такі об'єкти які створила сама людина, пов'язавши в них культуру та історію минулості. Поділяється на такі складові: архітектурні, археологічні, літературно-мистецькі, подіємо-інформаційні, науково-пізнавальні та героїко-виховні (рис.1.2.).

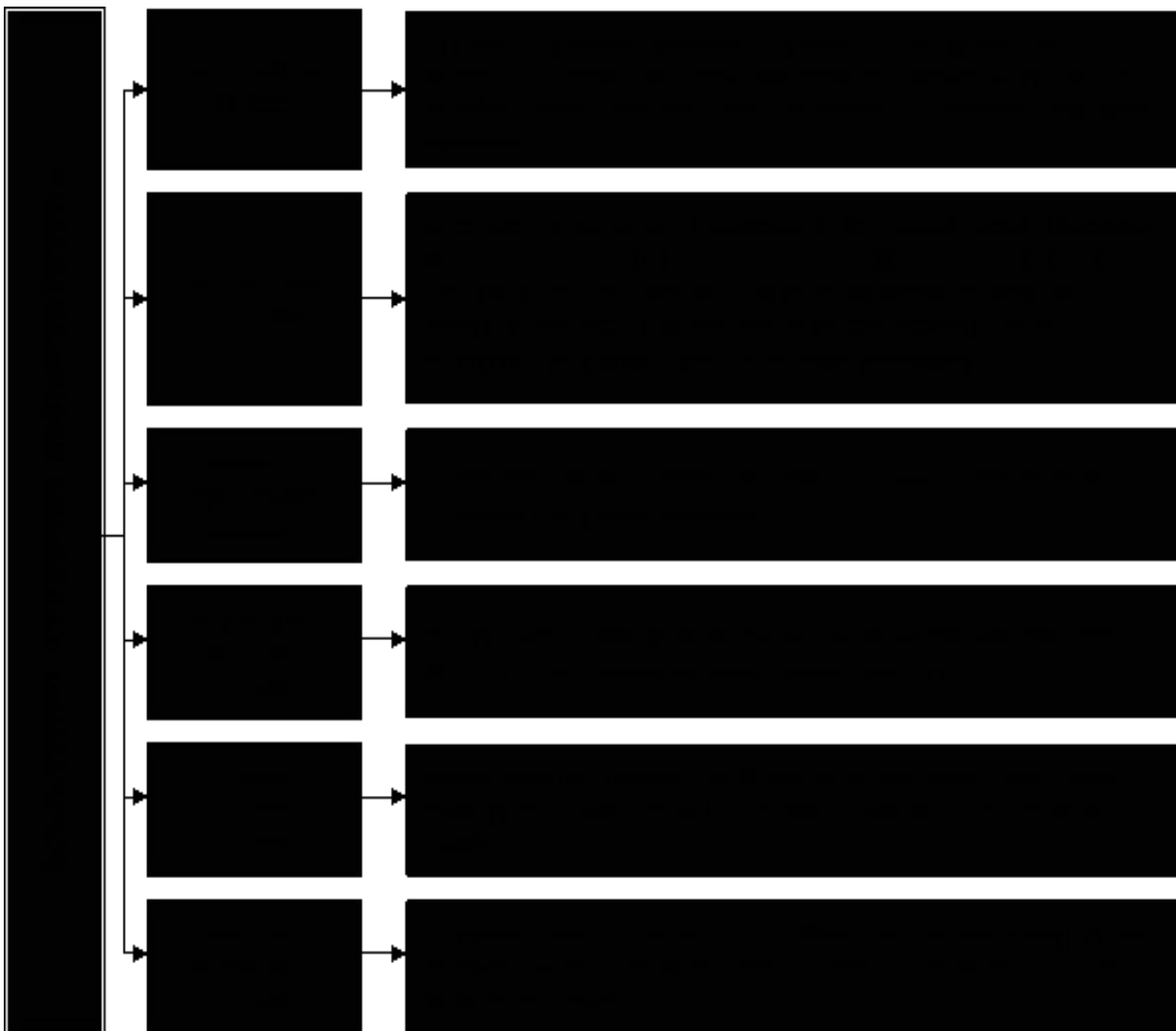

Рис. 1.2. Складові культурно-історичної інфраструктури

Не менше важливе значення для туристів мають археологічні споруди із своєю унікальною, культурною та науковою значиностю.

Архітектурні споруди певним чином відрізняються своєю унікальністю та культурною значиностю. Її наукова та естетична значність дозволяє створити цікаві пункти для екскурсій.

Літературно-мистецька складова пов'язує себе з мистецтвом та їх культурним спадком.

Унікальне виховне значення мають в собі – героїко-виховні об'єкти. Вони безпосередньо пов'язані із подіями історії, культури та певними особистостями.

Історико-культурне збагачення відіграє неабияку роль у збагаченні та розвитку людини у духовному та соціальному значенні.

Соціально-економічна інфраструктура відноситься до сукупності підприємств, які забезпечують відпочинок у спеціально відведених для цього місцях. Сюди входять такі види складових як: заклади та сфери, що надають товари та послуги для задоволення усіх рекреаційних потреб особистості. Комплекс таких підприємств утворює рекреаційне господарство. Цим самим вони забезпечують населення найнеобхіднішими потребами для життєзабезпечення та їх користуванням (готелі, очищення стоків, дороги, електро-, тепло-, водопостачання) [18].

Неможливий цей вид без транспортної структури. Сюди входять проблеми перевезень, залізничні сполучення, автомагістралі, транспорт повітряного, морського та річкового значення. Саме з їхньою допомогою відбувається перевезення рекреантів із постійного місця проживання на місця рекреаційного відпочинку.

Не менш важливе значення має система зв'язку та комунікацій, які передають інформацію на далекі відстані.

Торгівля та заклади харчування є важливими компонентами для швидкого обслуговування рекреантів.

Соціально-економічна інфраструктура відіграє важливу функціональну складову для організації та надання рекреаційних послуг для регіону.

Таким чином можна сказати, що сама наявність цих інфраструктур є недостатньою їх потрібно розвивати не тільки як рекреаційну функцію, але як і покращенням життя в регіоні та країни в загальному.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІЛОЗЕРСЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Природні рекреаційні ресурси

До рекреаційних ресурсів природного походження входять: кліматичні, біологічні, водні, геоморфологічні, об'єкти природно-заповідного фонду.

Природні рекреаційні ресурси – це такі природні та природно-технічні геосистеми, об'єкти, явища і процеси природи, що містять потрібні якісні та чисельні виміри для будови рекреаційного функціонування. За безсторонніми рисами, до природних рекреаційних ресурсів належать кліматичні, бальнеологічні та лікувальні ресурси (мінеральні води, грязі) водні (всі природні водоймища) пляжні, ресурси рельєфу (унікальні форми рельєфу, печери), біологічні (фауна та флора) та унікальні краєвиди та пейзажі [26].

Білозерський район - дивовижний край. Він розташований у південно-західній частині Херсонщини. Район поділяють на дві частини обласного центру — південну і північну. З півдня та сходу його омивають води Дніпровсько-Бузької затоки та Дніпра, з північно-східної сторони - води Інгульця та одразу впадає в Дніпро [1].

Живописний природний комплекс Дніпровських заплавів – являє собою складну систему островів і озер, покритих заростями комишу, травою та деревами, величними курганами та місцями стоянок скіфських поселень не залишать байдужим жодного туриста. По схилах лиману, на Станіславському мисі до нині можна знайти уламки давнього глиняного посуду, якими користувалися задовго до нашого часу.

Основним водним рекреаційним об'єктом Білозерського району, є озеро «Біле» та оводнена частина Білозерської балки, які знаходяться

неподалік смт. Білозерка. На березі озера Білого функціонує 5 потужних джерел із прекрасною питною водою, що не замерзає взимку. «Білозерські джерела» - є пам'яткою природи місцевого значення [25].

Ще засновник давньогрецької медичної науки Гіппократ позначав вплив клімату на здоров'я і самопочуття людей. Серед природних рекреаційних ресурсів характерне місце припадає клімату. Кліматичні ресурси – це необмежені природні ресурси, що складають сонячну енергію, вологість та енергію вітру.

Клімат – виступає як головний природний компонент, який характеризує перспективи розвитку рекреаційної діяльності на конкретній території та її просторові та змістовні організації. Клімат є активним фактором при виборі місцевості для рекреаційного освоєння, і тому оцінка кліматичних умов – важлива узагальнююча частина комплексної рекреаційної оцінки [15].

Рекреаційні кліматичні ресурси – це придатні погодні умови: довгочасне сонячне світло, чисте повітря, - які забезпечують звичайний стан людини в період, лікування та оздоровлення. Клімат як основний лікувально-профілактичний фактор є основою для створення місць відпочинку [38].

Клімат Білозерського району є помірно-континентальним та посушливим. Зима тут м'яка з мінливими морозами; літо тепле, весна і осінь затяжні із значними опадами. Середньо річна кількість опадів – близько 425-450. Найбільше їх випадає в червні липні (до 45-50 в місяць) [1]. Середня температура в ліні даного району складає +23 ° С, а в січні приблизно -2,5 ° С (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Клімат Білозерського району

Показник	Січ.	Лют	Бер	Квіт	Трав	Черв	Лип	Серп	Вер	Жовт	Лист	Груд	Рік
Середній максимум, °С	0,5	1,6	5,7	14,4	21,0	25,6	28,1	27,6	22,2	15	7,9	3,5	14,7

Середня температура, °С	-2,5	-1,5	2,2	9,8	16	20,4	22,6	22,1	16,9	10,5	4,7	0,7	10,5
Середній мінімум, °С	-5,4	-4,5	-1,3	5,3	11,1	15,2	17,2	16,6	11,2	6,1	1,5	-2	6,9
Норма опадів, мм	35	31	29	32	42	48	53	36	42	28	36	38	450

Клімат має велике значення для рекреаційної оцінки території, адже клімат повинен відображати залежність стану людини від метеорологічних факторів. Саме рівень комфортності кліматичних умов на тепловий стан людини є одним з основних показників для оцінки впливу погоди.

2.2. Природно-антропогенні рекреаційні ресурси

Природно-антропогенні ресурси – це геосистеми, що являють собою ділянки суші та водної території, природничі комплекси та об'єкти, що мають характерну рекреаційну, наукову, естетичну, природоохоронну цінність і виділенні з метою захисту природного різноманіття ландшафтів, підтримання суцільного екологічної рівноваги та застосування моніторингу для навколишнього природного середовища [29].

До природно-антропогенних ресурсів відносять:

а) території та об'єкти природного походження - національні природні і регіональні ландшафтні парки, природні та біосферні заповідники, заказники, пам'ятники природи [9].

б) штучно створені об'єкти - парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва, печерні міста, дендрологічні і зоологічні парки, ботанічні сади, гідропарки, лісопарки, лугопарки.

Такі об'єкти та території можуть бути використані в природоохоронних, освітньо-виховних, науково-дослідних, оздоровчих та інших рекреаційних цілях. Порядок територій та об'єктів природно-заповідного фонду - це така скупченість науково переконливих екологічних законів, норм і вимог, які формулюють правовий статус, призначення цих об'єктів та територій, характер можливої функції в них, система охорони, застосування та відновлення їх природних комплексів. Певної увагу заслуговує правовий розпорядок об'єктів та територій природно-заповідного фонду України. Відзначається з урахуванням їх систематизації та певного призначення [4].

Природні заповідники - це території які охороняються для науково-дослідних установ загальнодержавного значення, що утворюються для збереження в природному стані типових або рідкісних зон ландшафтів для даних природних комплексів з усіма їхніми компонентами, досліджування природних процесів і явищ, що відбуваються в них та дієвого використання природних ресурсів для екологічної безпеки[9, 20].

Пам'ятка природи — це території які охороняються та на яких розташовано окремі рідкісні природний об'єкт, який охороняється за своїм науковим, навчально-просвітницьким, історико-меморіальним або культурно-естетичним значенням. До пам'яток природи належать, наприклад, унікальні геологічні оголення, печери, водоспади, озера, метеоритні кратери тощо. Хоча пам'яткою природи може бути, зокрема, одне дерево, в інших випадках вони покривають території значних розмірів — гірські хребти, ліси, ділянки узбережжя і долин. В таких випадках вони часто називаються урочищами або природоохоронними ландшафтами. Згідно з класифікацією Міжнародного Союзу Охорони Природи, пам'ятка природи має природоохоронну категорію III, перехідну між національними парками і заказниками [9].

В цій категорії перебувають такі території та об'єкти, як: «Білозерські джерела» (Додаток А) — гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Розташована в північно-східній частині смт. Білозерка Херсонської області, при вул. Кооперативній, на березі Білого озера. Статус присвоєно для збереження 5 потужних джерел з питною водою, що не замерзає взимку [40].

«Федорівська печера» (Додаток Б) — геологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Розташована на території Білозерського району Херсонської області, біля села Федорівська сільська рада. Площа 0,5 га. Статус присвоєно для збереження печери в правому крутому березі річки Інгулець [40].

«Понятівське поселення змій» — зоологічна пам'ятка природи місцевого значення та «Микільське поселення змій».

Заказник — це територія, відведена з метою збереження, відтворення та відновлення поодиноких або декількох складових цінних типових та виняткових природних комплексів на час, потрібний для здійснення поставлених задач, та для підтримання екологічного стану. Належить до категорій природно-заповідного фонду України [9].

В дану категорію входять такі території та об'єкти: «Олександрівський заказник» (Додаток В) — ландшафтний заказник загальнодержавного значення в Україні. Цінний об'єкт природно-заповідного фонду Херсонської області

«Станіславський заказник» (Додаток Г) — ландшафтний заказник загальнодержавного значення в Україні. Один з об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області.

«Бакійський заказник» — лісовий заказник загальнодержавного значення в Україні. Один з об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області.

«Інгулецький лиман» — ботанічний заказник місцевого значення в Україні. Один з об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської

області. Розміщений між селами Микільське та Садове Білозерського району

«*Ширóка Бáлка*» — ботанічний заказник місцевого значення в Україні. Один з об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області. Розміщена у межах Білозерського району, при південно-західній околиці села Широка Балка.

«*Бакáйський жолоб*» — загальнозоологічний заказник місцевого значення в Україні. Один з об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області. Розміщена у межах Білозерського району Херсонської області, на південь від села Кізомис.

«*Софі́ївський заказник*» (Додаток Д) — ботанічний заказник місцевого значення в Україні. Один з об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області. Розміщений у межах Білозерського району Херсонської області, при південно-західній околиці села Софіївка [40].

Усі об'єкти природно-заповідного фонду, за винятком природних заповідників, поряд із природоохоронними, науково-дослідними та моніторинговими цілями, застосовуються безпосередньо лише в оздоровчих, виховних та рекреаційних цілях. Рекреаційна діяльність на територіях природного заповідання приурочена до належних функціонуючих зон і ведеться з дотриманням суворого режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів і регулюється «Положенням про рекреаційну діяльність у межах об'єктів та територій природно-заповідного фонду України» [3].

До головних видів рекреаційної діяльності на територіях об'єктів ПЗФ належать:

- відпочинок (загально оздоровчий, пізнавально-культурний, недовготривалий від 5 – 10 годин до 1 – 2 днів; розбиття наметів і розпалювання вогнищ у спеціально відведених для цього місцях) [16];

- екскурсійна діяльність – екскурсії (прогулянки) проєктовані екологічними стежками, а також на виставки, в музеї, засновниками яких є установи ПЗФ [15];
- туристська діяльність: це такий пішохідний туризм науково-пізнавальної діяльності, етнографічний туризм, орнітологічний туризм (спостереження за птахами), лижний і гірськолижний туризм, кінний туризм, велосипедний туризм, водний туризм спуск гористою річкою на надувних човнах, плотах, , катання на водних лижах, подорожі на яхтах, віндсерфінг, спелеотуризм, підводний туризм (плавання з аквалангом, екскурсії до підводних печер) [11];
- оздоровлення – використання рекреантами природних лікувальних ресурсів ПЗФ з метою відтворення інтелектуальних, духовних і фізіологічних сил [15].

2.3. Історико-культурні рекреаційні ресурси

Існує досить велика кількість визначень поняття історико-культурних ресурсів, але слід зазначити основне: більшість науковців відзначають окрему групу рекреаційних ресурсів і цим самим займають основне місце при формулюванні потенційної придатності території щодо розвитку рекреації. *«Історико-культурні рекреаційні ресурси»* – це історичні місця, об'єкти та явища матеріальної і духовної культури, які створювались та відбувались в процесі історичного розвитку та в сучасних умовах, деякі з цих території можуть бути використанні для задоволення духовних, пізнавальних та інтелектуальних рекреаційних потреб [4].

Фактично не вся спадщина минулого належить до історико-культурних рекреаційних ресурсів: до них зазвичай відносять тільки ті

історико-культурні об'єкти, які своїми науковими методами досліджені й оцінені як такі, що мають суспільне значення й можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для задоволення рекреаційної потреби деякої великої кількості людей протягом певного часу [30].

Пам'ятками історії й культури є спорудження, пам'ятні місця й об'єкти, пов'язані з історичними ділами в житті людей, з розвитком суспільства й держави, добутку матеріальної й духовної творчості, що представляють історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність. Наукова класифікація пам'яток віддзеркалює сформований порядок і форми державного обліку цього виду ресурсів. Залежно від їхніх головних признаков, пам'ятки історії й культури підрозділяються на п'ять основних видів: археології, історії, мистецтва, містобудування й архітектури, документальні пам'ятки [34].

Розглянемо такі види історико-культурних пам'яток, які характерні для Білозерського району:

– археологічні знахідки, що поділяються на дві групи: місця поселення стародавніх людей (стоянки, городища, поселення, селища, міста) і місця поховань (кургани, могильники, могили). За підрахунками на території району виявлено 154 кургани, 8 поселень, 4 городища та 2 ґрунтові могильники. Найбільше пам'яток археології виявлено в с. Олександрівка та Широкобалківська сільська рада [30];

– пам'ятки архітектури: культові святині, замки, палаци, громадські та житлові будівлі, сучасні архітектурні ансамблі. На території Білозерського району знаходиться близько 60 пам'яток археології; музеї, картинні галереї, меморіальні дошки, обеліски, меморіали і т.д. етнографічна різноманітність, що представлена народними ремеслами, фольклором, народним одягом, говірками.

На нашу думку цікавими туристичними об'єктами Білозерського району є: *Храм святої Рівноапостольної княгині Ольги*.

Храм був побудований у 1994-2001 роках, підприємцем Констянтин Довган. Особливий та досконалий проект який був розроблений архітектором Михайло Вустянський у 1992 році [41].

Славетний Білозерський район своєю чудотворною іконою - *Касперовським образом Божої Матері*, люди важчають цю ікону святинею всього Північного Причорномор'я..

У минулому на території сучасного села Кізомис було два населених пункти: Кізомис і Касперівка. На їх кордоні стояла церква, в якій зберігалася ця ікона XVI століття. У 1840 році ікона посвітлішала. Невдовзі її прозвали чудотворною, так вона і стала відомою на весь Південь [41].

Предтеченська церква (1781-1782 рр.) – минулий власник Білозерки генерал-цехмейстер Іван Ганнібал побудував тут перший храм Святого Іоанна Предтечі. Церква велично поставала над Білим озером, але невдовзі вода підмила фундамент, і менш ніж через 100 років у Білозерці було збудовано новий храм [41].

Родинна каплиця-усипальниця Савунов – з'явилась ця архітектурна пам'ятка у XIX столітті в Цареводаре. Родинна каплиця-усипальниця багатих землевласників Савунов, зведена на сільському кладовищі в романсько-візантійському стилі. Розміщена на сільському кладовищі.

Не менш важливою архітектурною пам'яткою є, *Аджигольський маяк* поблизу села Рибальське - це виняткова гіперболоїдна конструкція, побудованав 1911 року за проектом В. Шухова. Маяк знаходиться на штучному острові біля мису Аджигол на Дніпровському лимані. Це найвищий маяк заввишки 70 м традиційної конструкції в Україні та 16-й за висотою у світі [40].

Олександрівське поселення, розміщене на березі Дніпровського лиману, в 1 км на південь від села Олександрівка. Щонайменше частина пам'ятки знаходиться на землях Станіславської сільради. Пов'язане з

різними рівнями кромки берега – від 3 до 15 м над рівнем води. Це поселення відкрив у 1895 році В.Гошкевичем [41].

Городище в урочищі Скелька – має статус пам’ятки археології національного значення. Знаходиться за 8 км на північний захід від села Олександрівка, на березі Бузького лиману, в урочищі “Скелька”. Відкрите (1895) та обстежене (1909) В. Гошкевичем.

Понятовське пізньоскіфське городище – має статус пам’ятки археології національного значення. Знаходиться на корінному березі Дніпра. Починається від південно-західної околиці села Понятівка й тягнеться за 300 м на захід. Вперше згадується В. Юргевичем ще у 19 ст. Може застосовуватись як туристично-екскурсійний маршрут [40].

Білозерське городище – знаходиться біля південно-західної околиці селища Дніпровське, на правому корінному березі Дніпра, навпроти дельтової протоки під назвою Кошова. У 19 столітті обстежувалось А. Чирковим (1867) та Г. Скадовським. Може застосовуватись як туристично-екскурсійній галузі [27].

Станіславське городище – розміщене на північно-західній окраїні села Станіслав, на березі Дніпро-Бузького лиману. В межах Херсонської області це городище є дуже відомим.

Античне городище “Золотий Ріг” – має «Статус городища», пам’ятка археології національного значення. Знаходиться біля південно-східної околиці села Широка Балка, на мисовому останці плато “Золотий ріг”, що примикає до берега Дніпровського лиману. Було відкрите у 1848 році О.С. Уваровим [41].

До історико-культурних рекреаційних ресурсів також належать і культурні установи, які задовольняють належні рекреаційні потреби як місцевих рекреантів так і туристів, а саме музеї, картинні галереї, виставкові зали, які зосереджені на збереженні та демонстрації витворів мистецтва, техніки, науки та ін.; кіноконцертні зали, театри; планетарії; філармонії; цирки та ін.

Музей – постійно діюча некомерційна установа культури, яка створена для збереження, вивчення і публічного представлення музейних предметів і музейних колекцій. Виділяються наступні групи музеїв: художні, мистецтвознавчі, літературні, архітектурні, природничо-наукові, технічні, галузеві, комплексні [15].

Одним із цікавих історико-культурних рекреаційних об'єктів також є – *Білозерський районний музей ім. Д. Багалія*. Який був заснований 1 вересня 1969 року Колгоспом «Батумський».

У експозиційній залі показано понад 2700 експонатів. Тут є безліч цікавих та цінних експонатів, такі як старовинна грецька амфора, яка була знайдена на місці давнього грецького поселення біля с. Дніпровське.

Білозерський район славетний аграрним комплексом, тому в музеї можна побачити давні знаряддя праці яким вже понад 100 років.

Вишиванки – це прекрасний приклад того, який одяг носили жінки та чоловіки на Білозерщині до 1917 року. Ще тут можна побачити безліч побутових речей, які повинен був мати кожен селянин.

Отже, нами було досліджено, що на території Білозерського району є значна кількість цікавих та пізнавальних об'єктів історії, культури та мистецтва [41].

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Вивчення рекреаційних ресурсів в шкільному курсі географії на прикладі Білозерського району

У шкільному курсі географії рекреація є гарною можливістю для виховання, підвищення культурного і освітнього рівня у житті суспільства у всіх його проявах та зв'язках [28].

У вивченні рекреації реалізується своєрідна форма освіти і самоосвіти, коли учні знайомляться з різними рекреаційними об'єктами (природними, історико-культурними, лікувальними). Таким чином, через даний матеріал розвиваються особливості туристичного, історичного і культурного розвитку країни рідного краю, що сприяє формуванню розвитку світогляду в учнів у розширенні кругозору, розвитку інтелекту та ерудиції [24].

Так як, рекреація є засобом відпочинку та відновленням сил людини, то таким чином в шкільному курсі рекреація реалізується, як комплексний підхід до виховання освітнього, виховного та оздоровчих процесів, в духовному і фізичному розвитку учнів.

На курсах фізичної географії учні загалом вивчають науку про Землю, її найважливіші компоненти геоморфології та кліматології, гідрології, ґрунтознавства та картографії. Всі ці аспекти вивчаються на курсах 6, 7, 8, 9 класів і відкривають великі можливості для розвитку і учнів інтересу до рекреаційного туризму та відпочинку.

На уроках географії з курсу «Географія рідного краю», безпосередньо Херсонської області, учні знайомляться з природою, населенням, господарством та історичною спадщиною рідного краю.

Найбільш доступним джерелом інформації про свою місцевість для школярів є його особисті враження, отримані при практичному знайомстві з об'єктами природи, історії та господарства. При цьому головного значення набувають подорожі і різноманітні навчальні екскурсії [43].

Рекреаційна географія, яка засвоюється школярами на прикладі свого краю, найбільш переконливим і легко запам'ятовується. Порівняння краєзнавчого матеріалу з матеріалом, що вивчається у шкільному курсі географії, спонукає учнів до активної розумової діяльності [45].

Інформацію, яка зібрана у ході дослідження, можна застосовувати під час вивчення Розділу III Природні умови і ресурси України в 8 класі [43].

Технологія уроку з географії:

Клас: 8

Тема уроку: Рекреаційні ресурси рідного краю (на прикладі Білозерського району)

Мета уроку:

1. Організаційний момент:

- Ознайомитись з рекреаційними ресурсами, його видами;
- Здійснити подорож по історико-культурним пам'яткам місцевості;
- Познайомитись з природними заказниками та пам'ятниками природи.

2. Розвиваючий момент:

- Порівнювати джерела географічної інформації, запам'ятовувати, слухати та опрацьовувати вивчений матеріал;
- Вміння висловлювати власні думки.

3. Виховний момент:

- Вміти оцінювати та перевіряти свої результати;
- Виховувати в учнів зацікавленість в отриманні знань, впевненість в собі;
- Формувати вміння працювати в групі.

Форми організації роботи: групова та самостійна робота;

Технології, методи, прийоми: вивчення нового матеріалу, повторення попереднього матеріалу.

Очікувані результати:

- Особисті: вміння сприймати думку вчителя та однокласників, оцінювати власні досягнення, ініціативу, відповідальність, причину невдач;
- Предметне: навчитись працювати з різними джерелами інформації, розуміти географічні поняття і терміни та географічні аспекти території;
- Метапредметні вміння: розвиток набутих знань та умінь; визначати цілі і завдання, вивчені знання застосовувати на практиці; вести самостійний пошук за допомогою інформаційних технологій.

Розглянемо запропоновану нами організаційну структуру уроку (табл. 3.1.)

Таблиця 3.1

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА УРОКУ					
Етапи уроку	Завдання етапу	Дидактичні засоби	Міжпредметні зв'язки	Діяльність учителя	Діяльність учнів
Організаційний момент	Емоційна, психологічна і мотиваційна підготовка учнів до засвоєння матеріалу, що вивчається.			Вітання з учнів; визначити відсутніх; визначити готовності учнів до роботи; підготувати емоційний настрій для роботи.	Вітають вчителя, демонструють свою готовність до уроку.
Повторення пройденого матеріалу	Узагальненість знань. У процесі повторення пам'ять в учнів розвивається. Емоційна пам'ять спирається на наочно-образні процеси.			<ul style="list-style-type: none"> - Ми з вами на попередніх уроках вивчали інфраструктурний комплекс Херсонської області. - Яка інфраструктура рідного краю? - Яка головна задача транспорту? - Які види транспорту ви знаєте? - Які переваги та недоліки транспорту? - Розкажіть про автомобільний транспорт. - Про які переваги і недоліки авіатранспорту ви знаєте? - 	Відповідають на питання по домашньому завданню.

				- Погодні умови особливо впливають на роботу, якого транспорту?	
Вивчення нового матеріалу	Дати конкретні уявлення про рекреаційні ресурси рідного краю та їх використання (на прикладі Білозерського району)	Мультимедійне обладнання, слайд-презентація		<p>- Сьогодні на уроці ми з вами розберемо галузь рекреаційний-туризм. Туристична інфраструктура. Особливості природних рекреаційних ресурсів.</p> <p>- Що таке рекреаційні ресурси та для чого їх використовують. Потреб населення в сфері відпочинку і туризму.</p> <p>- Місця які є туристичними. Сьогодні на уроці ми з вами зробимо захоплюючу подорож по історико-культурними місцями Білозерського району. «ІСТОРИЧНІ МІСЦЯ» - віртуальна подорож</p>	Записують у зошити тему уроку Записують визначення рекреаційне господарство і рекреаційні ресурси. Відповідають на поставлені запитання. Дивляться на слайд презентації.

Закріплення матеріалу	Встановити чи засвоїли учні новий матеріал, зміст нових понять, та виявити прогалини і помилки.			<p>- Зараз ви вже знаєте, що одна з форм туризму це бізнес.</p> <p>- Я пропоную вам уявити себе рекламними менеджерами.</p> <p>Об'єднавшись в групи, ви за відведений час повинні скласти рекламу нашого району, для того щоб залучити туристів.</p> <p>Подумайте, а що в нашому районі можна змінити, щоб він привернув як якомога більше туристів.</p> <p>На виконання цієї роботи вам дається 5 хв.</p>	Виконують завдання.
Домашнє завдання	Дати вказівки по домашньому завданню	Підручник, інтернет.		<p>- Опрацювати параграф___ підручника</p> <p>- Підготувати міні-проект на тему: «Я вирушаю до...» (туристичне місце району за вибором).</p>	Сприймають інформацію на слух. Записують домашнє завдання в

Рефлексія	Оцінити рівень ефективності проведеного уроку			В результаті практичної роботи виявили що таке рекреація, дали коротку характеристику галузі. Працюючи в групах, вчилися робити спільні висновки, приймати спільні рішення. Повторили необхідні поняття і терміни.	Кожен учень самостійно оцінює свою діяльність на уроці, свою активність роботи в групі, аналізує, що у нього вийшло, а в чому були труднощі.
------------------	---	--	--	--	--

3.2. Інтегральні методичні розробки занять до окремих тем шкільного курсу географії

Серед шкільних предметів не можна виділити головні чи другорядні і саме тому застосовують поняття – «Міжпредметні зв'язки». Найбільш виразливою формою цього зв'язку постають – інтегральні уроки. При вивченні уроку географії з такою формою в учнів має складатись цілісне сприйняття при вивченні певного предмету та його взаємодію з іншими предметами шкільного курсу [28].

Інтегральна методика допомагає зблизити окремі предмети, знайти їхні спільні точки, більш чітко піднести повний обсяг дисципліни. Інтегровані уроки дозволяють створити атмосферу зацікавленості і творчості; розглянути навчальні питання або проблеми багатогранніше, сплітаючи знання з окремих предметів у єдине ціле, що робить урок цікавішим, а знання учнів багатшими та глибшими [35].

Значна кількість тем з географії не може бути повністю усвідомлена або засвоєна учнями без певних знань з інших предметів (фізики, біології, математики і т. д.). Наприклад, визначення дня і ночі в залежності від широти місця, користування масштабом, вимірювання на карті і місцевості, визначення площ різних об'єктів, азимута неможливі без математичних розрахунків. Процеси вимірювання кліматичних чинників вимагають знань з фізики. Формування біологічних аспектів лише завдяки знанням з біології. При вивченні мінеральних корисних копалин та різних речовин, не обійтись без знань з хімії. Роль міжпредметних зв'язків полягає у встановленні закономірних зв'язків між явищами і об'єктами природи. Саме тому розвитку міжпредметних зв'язків потрібно приділяти великого значення при викладанні уроку з географії [46].

Таким чином, основними завданнями вчителя при здійсненні інтегрованого підходу на уроці є [24]:

- Спираючись на психологічні особливості учнів певного віку, послідовно формувати у них системне мислення, пізнавальний інтерес;
- Допомогати їм засвоювати вивчений матеріал знання та приймати самостійні рішення під час самостійних завдань;
- Створити на уроці атмосферу творчості і співпраці;
- Навчити працювати з різними джерелами інформації, одержувати, зберігати і аналізувати інформацію, використовувати її для постановки питань з географії;
- Удосконалювати навички роботи з сучасними інформаційними технологіями, володіти необхідною комп'ютерною грамотністю;
- Виховувати працелюбність, почуття обов'язку та відповідальності.

Важливі етапи здійснення міжпредметних зв'язків [24]:

- Попередня підготовка вчителя, яка включає вивчення матеріалу суміжних дисциплін.
- Узгодження вивчення матеріалу географії з опорними знаннями з інших предметів.
- Визначити обсяг матеріалу з інших предметів, який за своїм обсягом має бути невеликим.
- Готуючись до уроку, необхідно вирішити питання про глибину розкриття матеріалу по міжпредметних зв'язках в курсі географії.

Уроки із залученням інших предметів при вивченні одного матеріалу, можуть бути проведені в такій формі:

- урок-гра;

- урок-бесіда;
- урок-дискусія;
- урок-спостереження або урок-дослідження;
- урок-відкриття;
- урок-конференція;
- урок-подорож;

Основні методи здійснення міжпредметних зв'язків:

- домашні завдання;
- практичні роботи;
- залучення предметних посібників з інших предметів;
- розвиток загально навчальних умінь і навичок учнів;
- шляхом прямого розширення інформації, введення додаткових відомостей при вивченні ряду тем і розділів шкільного підручника;
- впровадження проблемного навчання;
- створення рефератів, творчих робіт, комп'ютерних презентацій інтегрованого характеру;
- дискусія;
- географічний аналіз;
- проектна діяльність;
- домашні завдання.

Деякі домашні завдання включають в себе повторення матеріалу з інших предметів.

Розглянемо приклад розробленого нами інтегрального проекту:

Інтегральний проект

(Географія - література - історія)

«Подорож до пам'ятки С. Ф. Бондарчука»

Керівники проекту:

вчитель географії та історії

Білозерська ЗОШ І - III ступенів

Учасники проекту: учні 9Б і 11Г класів

Короткий опис проекту.

Тема проекту «Подорож до пам'ятки С.Ф.Бондарчука» [39] є актуальною, так як учні зацікавлені в знанні історії рідного краю. Даний проект сприяє залученню учнів до вивчення географії рідного краю, розвиваючи літературне краєзнавство, захоплюючи їх топографічними і етнографічними дослідженнями; виховує нове покоління громадян, яким чужа психологія людей, які не пам'ятають і не знають свого коріння.

Результати роботи за даним проектом можна використовувати не тільки на уроках географії та літератури, а й проводити інтерактивні і інтегровані уроки, творчі роботи, різноманітні свята. Тема даного проекту є актуальною не тільки для учнів нашої школи, а й для вчителів і підлітків інших навчальних закладів нашого району. Робота по темі проекту передбачала вивчення широкого кола питань, привчаючи учнів до самостійності, аналізу, відповідальності і дала поштовх розвитку особистісних якостей підлітків [12].

В результаті обговорення відповідальні за проект сформулювали проблему: учні зацікавлені в знанні історії рідного краю; краєзнавчий принцип навчання характерний для більшості шкільних дисциплін; тільки діяльна любов людини до малої батьківщини, знання її минулого і сьогодення допоможе відродити нашу країну і сформувати у підростаючого покоління глобальну, планетарну свідомість людини в світу.

Виділення проблеми дозволило перейти до визначення цілей і завдань проекту.

Цілі проекту:

- Показати вплив смт., природи рідного краю на розвиток і становлення характеру і творчих здібностей С.Ф.Бондарчука [39];

- Прокласти маршрут подорожі мо місцях життя і діяльності С.Ф.Бондарчука;
- Створити карту маршруту з докладним описом місцевості;
- Сприяти залученню учнів до вивчення географії рідного краю, розвиваючи історичне краєзнавство, захоплюючи їх топографічними і етнографічними дослідженнями;
- Виховувати нове покоління громадян, яким чужа психологія людей, які не пам'ятають і не знають свого коріння.

Завдання проекту:

- Вибір і вивчення маршруту;
- Складання карти маршруту;
- Підбір і вивчення матеріалу;
- Підготовка презентації проекту.

Оскільки був задіяний значний обсяг робіт по проекту, відповідальні за проект запропонували відвести на реалізацію проекту два місяця: березень - квітень 2021р. Внаслідок обсягу і різноплановості проєктованих робіт, проєкт вже на стадії розробки, як мегапроєкт, який включає в себе чотири самостійних проєкту за тематикою, продукту і суті діяльності, що відповідають поставленим завданням.

Що стосується знань, умінь і навичок, набутих учнями в процесі роботи над проєктом, то:

В ході реалізації проєкту учні вивчили карту місцевості Білозерського району Херсонської області; вивчили географічні особливості району; склали маршрут подорожі; оволоділи глибокими і всебічними знаннями про життя і творчу спадщину С.Ф.Бондарчука [40].

Значного розвитку набули інформаційна компетенція і медіа грамотність, тобто здатність знаходити необхідну інформацію з різних джерел, критично використовувати її для реалізації цілей проєкту [12].

У процесі придбання міжпредметних знань відбувся одночасний розвиток комунікативних компетенції, а також навичок і умінь, що складають інформаційну, комп'ютерну та медіа грамотність [12].

Таким чином, на завершення хотілося б відзначити, що дані інтегрованого підходу який ми розробили в ході роботи, можна використовувати в шкільних курсах з географії.

3.3. Застосування матеріалу в позакласній роботі в школі

Позакласна робота — це дисциплінована і спрямована позакласна робота учнів, мета якої полягає в заглибленні знань, умінь та навичок, виробити в них самостійність та творчі здібності, зацікавити їх інтерес до географії і забезпечити розумний відпочинок [2].

Методика позаурочної роботи з географії вивчає завдання, суть, форми і методи позаурочної практики учнів. Предметом її дослідження є робота добровільних учнівських об'єднань, які мріють вивчати географічну науку [32].

Пізнавальні і виховні задачі позаурочної роботи з географії виділяються на засаді основних дидактичних принципів.

Метою цієї роботи є — задовольнити потреби вивчення фізичної та економічної географії, а також ближніх до географії наук (кліматології, геології, ґрунтознавства та ін.) [44].

Ці методи здійснюються на основі краєзнавства своєї місцевості. Набуті учнями навички при таких методах, допомагають їм краще виховати моральні здібності, сформувати світогляд, самостійність та творчі здібності. Таким чином учні набувають не тільки розумових здібностей, але й розвивають навички активної громадської праці [11].

Під формами позакласної роботи в школі розуміють такі види: гурток, дитяче географічне товариство, секція, краєзнавчий музей, туристично-краєзнавчі клуби, туристичні походи, географічні екскурсії та спостереження [36].

Гурток – являє собою невелике об'єднання учнів різного віку, але у спільних інтересах до географії. Межі такого гуртка можуть мати як і вузький напрям географії, так більш широке його коло. Збори мають проводитись не рідше одного разу на тиждень. За бажанням учнів здійснюються індивідуальні або групові заняття з окремих запитань. Вчитель відповідальний за підтримку гуртка, має бути ентузіастом, який готовий в будь-який момент допомогти учням у виконанні організаційного моменту [6].

Краєзнавчий музей – у процесі масової активності учнів в дослідженні, обробці, екскурсіях та оформленні матеріалів роботи географічних секцій, гуртків, клубів накопичується велика кількість експонатів, зібраних учнями у ході цієї діяльності. В колекцію входять різні види рослин, ґрунтів, корисних копалин, рідкісні книги, фотографій та інше. Всі експонати оформлюють відповідним чином та експозиціонують на виставках в музеї, який безпосередньо знаходиться в стінах школи. Таким чином учні можуть розвивати себе не тільки в географічному напрямку, але й з іншими дисциплінами теж.

Географічні клуби – це така форма позакласної роботи яка визнається багатьма викладачами як одна з найбільш перспективних і цікавих для учнів. Від інших видів ця форма відрізняється тим, що учні мають можливість у більш ширшому виборі інформації та фахівців різної класифікації та встановленням контакту з іншими організаціями по необхідності.

Основне завдання клубу полягає у вихованні учнів любові до природи та для чого її потрібно оберігати, це допомагає як в організації, так і в самостійності у практичних роботах. Клуб застосовує форми –

семінарських, лекційних занять, практичні роботи, конференції, перегляд наукових фільмів та екскурсії. Велика кількість уваги приділяється колективній формі діяльності учнів та у меншій мірі – роботі з теоретичною літературою і довідниками.

Географічні олімпіади. Представляє собою одну з форм позакласної роботи, стимулює розвитку учнів до пізнавального інтересу в географії. Шкільні олімпіади з географії – це загальнодоступний вид змагань учнів один з одним у знанні з географічних тем. Поблизу із розвитком пізнавального інтересу до олімпіади, дозволить учням більш точно вирішити питання про вибір географії як дисципліни для більш ширшого вивчення, яке допоможе вирішитись у виборі подальшої професії. Отож завдання олімпіад постає у вирішенні профорієнтаційної роботи з учнями.

Географічний факультатив. Такий розвиток полягає в більш поглибленому придбанні знань та сприяє розвитку індивідуальних інтересів учнів. Вони тісно пов'язані з основним змістом предмету. Успішна та якісна підготовка учнів у вивченні курсу географії, сприяє саме до факультативна підготовка. Такі факультативи не тільки поглиблюють знання та навички учнів, але вчать учнів для подальшої необхідної освіти та самоосвіти. Для цих курсів характерним є: опора на вивчення краєзнавчого матеріалу, більша кількість самостійної роботи учнів, велика кількість застосувань лекційно-семінарських методів.

Проведення географічних конференцій – це так форма роботи з допомогою якої більш ширше вивчається актуальний матеріал, виконується самостійна робота учнів з джерелами, тісна робота з навчальною програмою предмету та узагальнення знань з інших предметів. Такі конференції зазвичай проводять для учнів старших класів. Адже проведення такої роботи передбачає тривалого часу. За декілька місяців до початку, учням надається тема конференції та всі необхідні матеріали (план проведення, літературні джерела).

Тиждень географії – такий захід поєднує у собі декілька форм позакласної роботи: реферати, конференції, географічні вечори, географічні конкурси та інше. Тиждень географії одночасно включає в себе масову, групову та індивідуальну роботу учнів з неабиякою можливістю проявити себе. Головним завданням проведення такого заходу є – зацікавленість учнів до більш глибокого вивчення географії та виховання любові до рідного краю [7].

Тиждень географії присвячується таким заходам:

- Підготовка та оформлення плану проведення тижня;
- Підготовка кожного класу до дня географії;
- Конкурс рефератів з географії;
- Виставка стінгазет, конкурс на найкращу стінгазету;
- Проведення екскурсій;
- Проведення географічних вечорів;
- Проведення конференцій з географії.

Найважливішим фактором цих позакласних заходів полягає у виборі різноманіття їх проведення для учнів школи для їхнього зацікавлення, розвитку самостійності, креативності та групових роботах [8].

Методика проведення та організації географічного гуртка в школі:

Гурток одна з найпоширеніших форм позакласної роботи при організації якого безпосередньою умовою є – поєднання спільних інтересів учнів.

Зазвичай такий гурток включає від 15 до 20 учнів. Кількість членів гуртка насамперед залежить від повної зацікавленості учнів у даній галузі з географічних знань.

План гуртка складається на семестр чи рік і обов'язково включає в себе такі розділи:

- 1.Тема занять.
- 2.Форма занять
- 3.Дата проведення.
- 4.Зміст і методи фронтальної роботи.
- 5.Зміст і методи індивідуальної роботи.
- 6.Форма оцінки праці.

Розглянемо орієнтовний план роботи географічного гуртка [42].

План роботи гуртка – «Зелений турист» (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

План роботи гуртка – «Зелений турист»

№ п/п	Тема заняття	Дата провед.	Виконавці
1	Настановні збори членів гуртка. Вибори активу, старости гуртка. Погодження з гуртківцями плану роботи гуртка.	вересень	керівник гуртка
2	Туристські традиції (історія і культура туризму).	вересень	керівник гуртка
3	Туристсько – краєзнавчі можливості рідного краю. Пам'ятки історії, культури і природи.	жовтень	керівник гуртка
4	Господарські досягнення рідного краю. Новобудови. Відомі пам'ятки особистостей.	жовтень	керівник гуртка
5	Топографія для туриста. Вивчення топографічних карт.	листопад	керівник гуртка
6	Підготовка і проведення одноденного походу за маршрутом, позначеним на топографічній карті своєї місцевості.	листопад	керівник гуртка, гуртківці
7	Практичне заняття на місцевості. Окомірне знімання місцевості.	грудень	керівник гуртка, гуртківці
8	Орієнтування на місцевості за різними об'єктами природи. Перегляд діафільму (відеофільму)	січень	керівник гуртка, гуртківці

9	Підготовка і проведення з учнями 8-9-го класів краєзнавчої вікторини "Люби і знай свій рідний край".	лютий	керівник гуртка, гуртківці
10	Підготовка до багатоденних походів. Придбання та ремонт туристичного обладнання.	лютий	керівник гуртка, гуртківці
11	Тактика багатоденного туристичного походу.	березень	керівник гуртка
12	Вибір та обговорення маршруту туристичного походу.	квітень	керівник гуртка, гуртківці

Вчитель відповідальний за гурток має ретельно готуватись до занять. Воно має бути цікавим та несхожим на звичайний урок. Для допомоги учителю в організації гуртка на першому зібранні обирається голова, заступник та секретар гуртка. Якщо гурток має декілька секцій, то обирається голова секції. Секції можуть мати будь-який напрям в географії [8, 6].

ВИСНОВКИ

Білозерський район має всі необхідні передумови для розвитку та функціонування рекреаційної діяльності, адже тут є низка унікальних місць природи, лікувальних місць і великої кількості історико-культурної спадщини.

Результати дослідження дозволили зробити наступні висновки:

1. Вивчаючи різні джерела ми дослідили історико-географічні особливості території Білозерського району, пам'яток культури, що відображають географічні реалії минулих часів. Також у роботі розкрито основні поняття і категорії важливі для даного дослідження та наявні класифікації рекреаційних ресурсів.

2. У ході дослідження здійснено детальний аналіз сучасних рекреаційних ресурсів Білозерського району та встановлено, що дана територія є досить насиченою природно-антропогенними (більше 10 об'єктів ПЗФ) та історико-культурними рекреаційними ресурсами, зокрема археологічними пам'ятками, що формує досить високий туристський потенціал району та може слугувати гарною основою в освітньо-просвітницькій діяльності.

3. Підготовлено методичну розробку уроку географії для 8 класу з теми «Рекреаційні ресурси рідного краю (на прикладі Білозерського району)» Розділу III Природні умови і ресурси України в 8 класі з використанням результатів дослідження.

4. Згідно поставленої мети дослідження на основі отриманих результатів теоретичного етапу дослідження нами були розроблені методичні рекомендації до вивчення рекреаційних ресурсів в шкільному курсі географії. Зокрема в роботі запропоновано використання інтегрального проекту «Подорож до Пам'ятника С. Ф. Бондарчука» та географічного гуртка «Зелений турист» (позакласна робота). Методи проекту та організації роботи гуртка включають в себе позакласні

заходи, в ході яких готується матеріал для демонстрації зібраного матеріалу. Окремо, також відзначимо, що результати дослідження можуть бути використані в практиці навчання географії в закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичні матеріали по Білозерському району //Адміністративно-територіальна реформа: від моделювання до реалізації. – Херсон, 2009. – С. 35- 48.
2. Байбородова Л. В. Внеурочная деятельность сельских школьников : как ее лучше организовать / Л. В. Байбородова // Народное образование. – 2013. – № 1. – С. 227–233.
3. Баранцева О. И. Внеурочная деятельность – инструмент творческого развития личности / О. И. Баранцева // Начальная школа. – 2013. – № 6. – С. 81– 83.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. — К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. – 395 с.;
5. Бовсуновская А.Я. География туризма : учеб.пособ. – Донецк, ДИТБ, 2002.
6. Бороздинов Н.М. Географические кружки в школе.- М.: Просвещение, 1970.
7. Бурдейний П.А.Географічні вечори в школі.- К.: Рад. шк.,1972.
8. Варакута О., Швець Є. Готуємося до уроків географії. Посібник для вчителя. – Тернопіль «Астон», 2007.
9. Василевська Я.В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування / Я.В. Василевська // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць. — Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. — Вип.13 (2). — С.125—128.
10. Власова І.Б., Зорін І.В., Ільїна Є.Н. Основи туристської діяльності. – К.: Логос, 2001. – 243 с.

11. Волкова А.С. Пути совершенствования экологического образования и воспитания школьников. – К. : Радянська школа, 1987. 5. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів. – К. : Знання, 1985.
12. Волобуєва Т.Б. Развитие творчої компетентності школярів. – Х.: Основа, 2005.
13. Воскресенский В.Ю. Основы социально-экономической и рекреационной географии мира. – М. : МГУ, 2004.
14. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины/ Гл. ред. А.Ф. Трёшников; Ред кол.: Э.Б. Алаев, П.М. Алампиев, А.Г. Воронов и др. – М., Сов. Энциклопедия, 1988.
15. Географічна енциклопедія України. – К.: УЕ, т. 1 – 1989, т. 2 – 1990, т. 3 – 1993. – 298 с.
16. Географічний словник “Світ географії та туризму” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/slovnyki/i1/infrastrrekr.htm>.
17. Географія українських і суміжних земель. - К.: Обереги, 2005.
18. Економічна і соціальна географія світу.. - К.: Артек, 2000. - 288с.
19. Енциклопедія освіти [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К.: юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
20. Закон України про охорону навколишнього природного середовища. – К., 1991.
21. Земельний кодекс України: прийнятий Верхов. Радою України від 25.Ю.2001р. № 132/94-ВР// Відом. Верхов. Ради України. -2002. -№ 3-4. - Ст. 27.
22. Зорин И.В., Квартальнов В. А. Энциклопедия туризма: Справочник. - М.: Финансы и статистика, 2001. — 368 с.
23. Карпенко Н.І. Шацькі озера // Географічна енциклопедія України. – К.: 1990. – Т. 3. – С. 442.
24. Коберник С.Г. Методика викладання географії в школі / Коберник С.Г. – К. : Стафед, 2000. – 320 с.

25. Кузьмич В.В. Біле озеро та його цілющі джерела / В.В. Кузьмич // Видатні пам'ятки природи та архітектури Таврійського краю : матеріали IV обл. краєзнав. читань, 31 січ. 2014 р. – Херсон, 2014. – С.36-38. – Бібліогр. наприкінці ст.
26. Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. – М.: Флинта: МПСИ, 2005. – 496с.
27. Куценко Ю.Ю. Раскопки на Белозерском поселении в 2003-2004 гг. / Ю. Ю. Куценко // Наукові записки. Проблеми археології, етнографії, історії, історіографії, літературознавства, мистецтвознавства, музеєзнавства, ономастики, соціології. – Херсон, 2004. – С. 76-79.
28. Методика викладання географії в школі./ під ред. Кобернік С.Г.. – К.: Стафед, 2000.
29. Николаенко Д.В. Рекреационная география. – М. : Владос, 2001.
30. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Білозерського району Херсонської області : археол. карта : [каталог-довідник] / Микола Петрович Оленковський ; Херсон. обл. інспек. по охороні пам'яток історії та культури. – Херсон : Айлант, 2004. – 74 с. – Бібліогр.: с. 51-53. Сmt Білозерка, с.6.
31. Пестушко В.Ю. Географія у незвичному ракурсі. – Київ: Генеза, 2006.
32. Позакласна робота – важливий засіб літературного розвитку учнів / Г. Губенко, А. Чумаченко, З. Савченко, Ю. Жалай // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2011. – № 2. – С. 5–9.
33. Про Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996.- № 30. - Ст. 141.
34. Рекреаційні комплекси світу і України : практикум / укл. Н.П. Ващенко. – К. : КНТЕУ, 2007.
35. Семакин Н.К. Внеклассная работа по географии. Из опыта работы. – М.: Просвещение, 1979.-180с.

36. Серода В.И. Система внеклассной работы по географии в средней школе.- М.: Просвещение,1972.-120с.
37. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM036987.html.
38. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. Передмова В.М. Литвина. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. - 372 с.
39. Сосна А. Сергей Бондарчук – гений из Белозерки / Анастасия Сосна // ТелеКомпас «Гривна» : прил. к газ. «Гривна». – 2010. – 19-26 авг.(№34). – С. 1.
40. Статистичний щорічник Херсонської області за 2019 рік / Держ. служба стат. України, Голов. упр. стат. у Херсон. обл.; за ред. В.А. Вознюка. – Херсон : [Б. в.], 2014. – 480 с.
41. Стежками Білозерського краю : турист. мандрівка / Білозер. центр. б-ка ; голов. ред. Л.Л. Шишкіна. – Білозерка : Білозерська центральна б-ка, 2009. – 20 с. : кольор. фот.
42. Степановська Л. Організаційно-педагогічні умови позакласної роботи / Л. Степановська // Сучасна школа України. – 2011. – № 10. – С. 56–65.
43. Сучасний стан та перспективи вивчення географії рідного краю у школах. – Х., 1994.
44. Тетерський Т.Б., Янко М.Т. Методика позакласної роботи з географіїх.- К.: Рад.шк., 1974.
45. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія : підруч. для студ. еколог. спеціал. вищ. навч. закладів. – І.-Ф. : ІМЕ, 2001
46. Шкільна географія в Україні / За редакцією А. Волкової. – Київ: «Хрещатик», 1994.

47. Экологический словарь: Авторы-составители: С.Делятицкий, И.Зайонц, Л.Чертков, В.Экзарьян. Москва, 1993, Конкорд Лтд - Экопром.

ДОДАТКИ

Додаток А

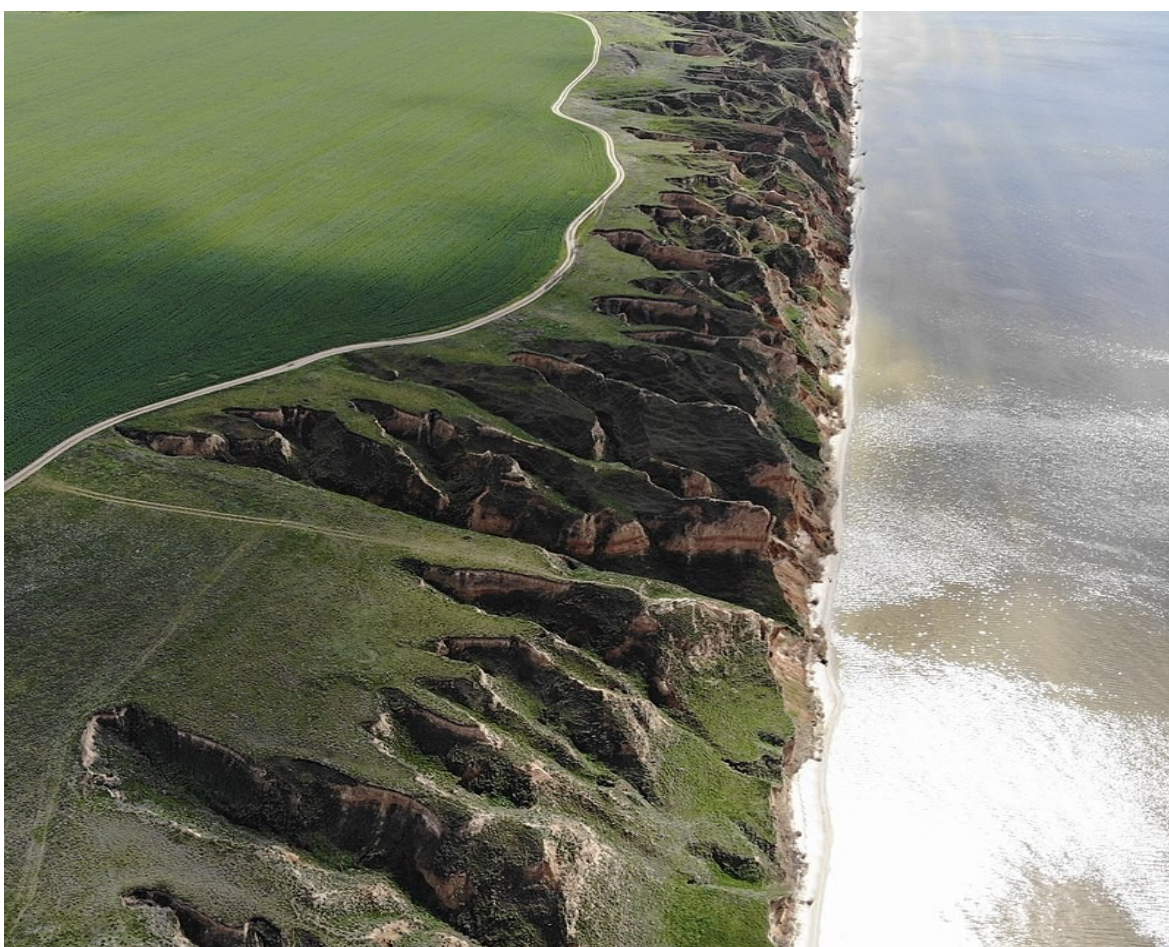
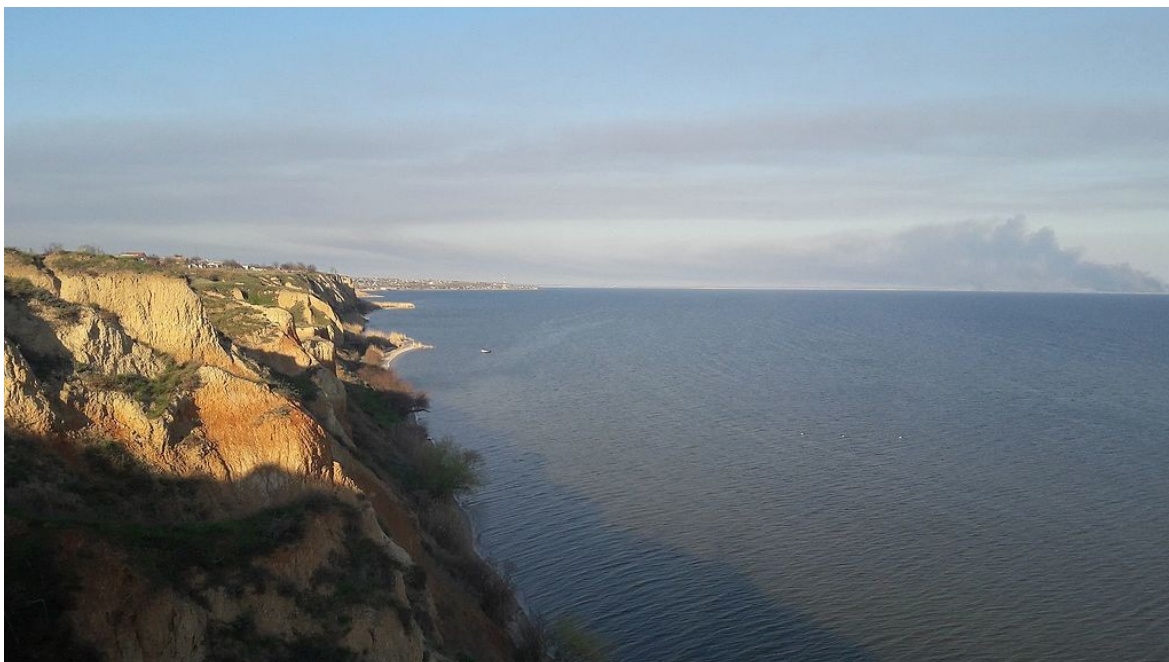
«Білозерські джерела»

Додаток Б

«Федорівська печера»

«Олекса́ндрівський заказник»

«Станіславський заказник»

«Софіївський заказник»